

"הייתי אנוס בארצי מכורתי"

בהצגה "כי בנו בחרת" של תיאטרון הבימה שר הזמר מני פיליפ תפילות ומזמורים מהמקורות ובכך סוגר מעגל אישי לאחר שיצא בשאלה לפני עשור. למרות השבר הכלכלי, החרם של החברה החרדית, הנידוי המשפחתי והנתק מילדיו, הוא לא מביע חרטה לרגע

מאת: יותם יעקבסון

להצגה "כי בנו בחרת", שיוכי ברנדס כתבה ושאיציק ויינגרטן ביים, היא הצגה חתרנית. במרכז ההצגה שמעלה תיאטרון הבימה, עומדים בני משפחה דתית, המגלים לאחר מות האם שהיא הייתה בת להורים נאצים ושמעולם לא התגיירה. כשמתברר לילדים שהם למעשה גויים מבחינה הלכתית, ניצבת לפנייהם דילמה קשה: אם ייטרו ויתגיירו, הם עלולים לסכן את שמה הטוב של אמם, עד כדי הוצאת גופתה מבית הקברות היהודי, ואם ישמרו את סודם וימשיכו לנהוג כיהודים, הם יחיו בידיעה שיש בהם דופי. לאורך ההצגה משולבים שירי תפילה שהלחין אורי וידיסלבסקי, שחלקם לקוחים מהמקורות וחלקם מנהלים אתם דיאלוג ישיר ונוקב. עם המזמורים שהולחנו נמנים הקדיש, עזה כמוות אהבה (מזמור משיר השירים ח, ו-ז), ממעמקים (תהילים ק"ל, א-ב) ועוד. תוצאת הפרויקט, שהפקתו נמשכה יותר מארבע שנים, היא פרשנות מילולית ומוזיקלית חדשה לתפילות מוכרות. זהו שילוב נדיר בין קצוות אמוניים, חברתיים ותרבותיים: בין דתי לחילוני, בין אשכנזי למזרחי ובין

מסורת לחדשנות. מני פיליפ, 43, הוא אחד משלושת הזמרים המלווים את ההצגה לכל אורכה. עבורו, ההשתתפות בהצגה והוצאת פס הקול שלה באלבום הנושא את אותו שם, הן חזרה למקורות היהודיים, שהיו פעם חלק אינטגרלי מחייו. לצדו של פיליפ בהצגה שרים הזמרת הדתייה עדי ארד-גרוס, המגדירה עצמה כחזנית אורתודוקסית, הזמר החילוני-מסורתי יגאל מזרחי והנגנים אבי סינגולדה, פטר ורטהיימו וגדי סרי - כולם שותפים ליצירת האלבום. הדיאלוג של פיליפ עם הטקסטים באלבום מורכב במיוחד. "הדילמות של גיבורי ההצגה ושלי זהות", מסביר פיליפ, שלפני כעשור יצא בשאלה. להחליטה לעזוב את הדת קדמו לבטים ובירורים, חיבוטי נפש ותהיות. המחיר להחלטתו היה נידוי מצד המשפחה, חרמות מצד העדה החרדית וקשיים רבים. חרטה, למרות הכל, הוא לא ידע אף לא לרגע. כעת, ההצגה מאפשרת לו לסגור במפתיע מעגל שלא חשב שייסגור. כשהגעתי לדירתו של פיליפ ברמת גן, הוא פתח את הדלת כשהוא ניצב על רגל אחת ונשען על קביים. לפני

כחודשיים נפגע בתאונת דרכים. "אתה בעד חיתוך ילדים?", רק נכנסתי ופיליפ הטיח בי את השאלה. תוך כדי שהוא קורס על הספה. הופתעתי מהשאלה ועניתי בגמגום: "למה אתה בדיוק מתכוון?" "בדיוק כמו שזה נשמע! לקחת תינוק בן שמונה ימים ולחתוך אותו. אתה בעד או נגד?". עכשיו ירדתי לסוף דעתו. הוא המשיך מבלי שאענה: "עצם העובדה שמטילים מום בתינוק בלי שתהיה לו אפשרות בחירה הוא נוראי. זה דבר בלתי נתפס", הצהיר בלהט. האימפולסיביות וחדות ההתנסחות שלו ליוו אותנו במשך כל השיחה.

"לא נשאר כלום בפנים"
מני פיליפ, לשעבר מנחם, גדל בפתח תקווה למשפחה חרדית ליטאית. יש לו עשרה אחים ואחיות. בבגרותו הפך לזמר חסידי מצליח מאוד ובשנת 1997 הוציא אלבום ראשון ואחריו כמה אלבומים נוספים. שניים מהם היו לאלבומי השנה במגזר החסידי. "שרתי שירים מהמקורות בעיברית", הוא הסביר לי, מטעים את מילותיו בהגייה חסידית.

והעונש המתבקש הוא נידוי. מבחינת החברה החרדית מגיע להם לשלם את המחיר. מבחינתי, לעומת זאת, מדובר באנשים שלא הייתה להם כל ברירה אחרת", הוא מסביר. כמה שנים קודם ליציאתו בשאלה הוא התגרש. "נישאתי בשידוך. הייתי בן 20 והיא הייתה בת 19. מה ידענו אז על החיים? מהר מאד הבנתי שאני לא אוהב אותה", התוודה. כשנודע שהפך לחילוני מיהרה גרושתו לפנות לבית הדין הרבני ובדיונים שנערכו בין כתליו נפסק שמותר לו לראות את הילדים רק למשך שעתיים בשבוע וגם אז, אך ורק תחת פיקוח של משפחה חרדית שתהיה נוכחת לכל אורך הפגישה. אובדן הקשר הישיר והרציף עם ילדיו מוגדר על ידו כ"כאב הגדול של החיים שלי", אך הוא מעדיף לא להיכנס לפרטים. "יציאה בשאלה היא לא מעשה שעושים בשביל הכסף, אלא צעד דרסטי שנובע מתוך הכרח עמוק. לכן בשום שלב לא אמרתי לעצמי שזה קשה מדי, ולכן אחזור אחורה", הוא אומר. "יש הסבורים שהיציאה בשאלה נוהים אחר כל מה שנוצץ, אך אצלי המציאות הייתה הפוכה לחלוטין: הייתי זמר מצליח וגרוש מבוקש מאד. הציעו לי שידוכים לבנות זוג רבות, היה לי כסף רב שכיום אני רק יכול לחלום עליו ונהייתי מקשר בלתי אמצעי עם הילדים. העולם החילוני נראה לי אז הרבה פחות נוצץ ואמנם התחלתי בו מאפס. כל הידע והניסיון הקודמים שלי התגלו כחסרי ערך."

אמונה נעסקת חבילה כוללת

את המשבר עם הדת הוא מחלק לשניים: חלק אחד, הפשוט יותר לטעמו, נוגע לאמונה עצמה ואילו החלק השני נוגע לדרך החיים. המילה "מאמין" נתפסת כבעייתית בעיניו. "בחברה החרדית אמונה זו לא רק הכרה או אי הכרה באל עליון, בורא עולם. אמונה זו

מני פילים. "לא הסכמתי להסתפק בהישחות"

את אפלייתן של נשים בחברה החרדית תופס מני פיליפ כעוולה של ממש: "כשגבר מתפלל הוא אומר 'ברוך שלא עשני אישה', אך לומר 'ברוך שעשני כרצוני', כמקבלת את גזר הדין שבו נחרצת לעד נחיתותה"

אומץ ופנה לדרך חדשה.

זעמם של התעריצים

בעקבות ההחלטה לצאת בשאלה הודיע פיליפ שהוא פורש מעולם המוזיקה, אך הוא עשה זאת בלי להסביר את המניע. באותם ימים הוא היה בשיא ההצלחה שלו וההודעה גרמה לתסיסה, לתסכול ולזעם בקרב מעריציו. זמן קצר אחר כך הוא נסע לכמה חודשים למזרח הרחוק וחזר משם בלבוש חילוני, בלי פאות ובלי כיפה. כששב, מהר מאד פשטה הידיעה על תהליך ההתפקרות שעבר. ברגע שהתפרסם ברבים שהוא נראה מהלך בלי כיפה, מיהרו להסיר את שיריו מכל תחנות הרדיו החרדיות ואת הדיסקים שלו ממדפי החנויות. רבנים אסרו להאזין לאלבומיו, ומעריציו נאלצו להחביא אותם ולהאזין להם רק בחדרי חדרים.

יציאים בשאלה שבחרו ברע

"החברה החרדית רואה ביוציאים בשאלה אנשים שבחרו ברע והעדיפו את היצרים המושחתים על פני דבקות באמונה, באמת ובשכל. כיוון שהם בגדו באלוהים, במשפחה ובחברים, הם צריכים להיענש,

האלבומים נמכרו בעשרות אלפי עותקים. הוא היה לזמר מבוקש ביותר באירועים שונים והוזמן לערוך הופעות במרכזים חסידיים ברחבי העולם. עם ההצלחה באה היוקרה ואתה גם זרמו המזומנים.

שאלות ללא מענה

"ואולם במקביל להצלחה הציבורית, קרה לי משהו אחר לגמרי", הוא מספר. "בתהליך פנימי פניתי למקומות הפוכים לחלוטין. הייתה לי תחושה חזקה שאני לא שייך לעולם הזה. למרות ההצלחה, לא חוויתי סיפוק אמנותי. ככל שהצלחתי יותר במוזיקה, כך הרגשתי שאני הולך ונלכד בעולם שאינני קשור אליו. בסוף שנת 2000, בגיל 32, החלטתי שאני חותך. הרגשתי שלא נשאר כלום בפנים. למעשה, כבר הרבה קודם לכן הפסקתי להיות דתי". להחלטה לעזוב את הדת קדמו שיחות עם רבנים בתקווה לקבל מהם פתרונים ותשובות למצוקותיו. "אני מרגיש שעוד יום נשרף ועובר לריק", התלונן בכאב באוזניו של רב. "אדם מטבעו שואל שאלות וצריך לתת לו תשובות", ענה לו הרב ולא יסף. משלא נמצאו לו התשובות, אזר

AX
כח/מ

חבילה שלמה של ערכים ונורמות התנהגות שמתורגמת חיצונית לכובע שחור, לזקן, לפאות וחליפה ולעוד אלף ואחד גינונים יומיומיים מחייבים. חילוני שמצהיר שהוא מאמין באלוהים נחשב לכופר בעיני חרדים. האמונה הזאת היא עסקת חבילה כוללת. אי אפשר ליטול רק חלק ממנה ועדיין להיחשב לגיטימי בעולם החרדי. אי אפשר להיות חצי חילוני וחצי חרדי".

פיליפ התקשה לקבל בהשלמה טקסטים דתיים גזעניים ושוביניסטיים. נושא השיר "כי בנו בחרת", שהעניק להצהר ולאבד את שמים, הוא אחד הדברים שבעטיים עזב את הדת. "היה זה חוש הצדק שלי, אני מניח, שגרם לי להסתייג ולהתנער מכל גזענות ואפליה. עד היום קיימת אפליה גדולה מאוד בין אשכנזים לספרדים. כבר בילדותי חבריי הטובים ביותר היו דווקא ספרדים. אני אומר לחרדים, תפסיקו לטעון שאנחנו כאלו נבחרים. קודם כל, אנחנו חייבים לשפר את ההתנהגות שלנו לפני שנרשה לעצמנו להצהיר כך. ובכלל, אין נבחרים. כולנו שווים. הייתה תקופה שבה שרתי בצנינות 'כי בנו בחרת עם כל העמים', הוא מספר בחיך. את אפלייתן של נשים בחברה החרדית תופס פיליפ כעוולה של ממש. 'כשגבר מתפלל הוא אומר 'ברוך שלא עשני אישה', אך על האישה לומר 'ברוך שעשני כרצוני',

כמקבלת את גזר הדין שבו נחרצת לעד נחיתתה", הוא מבאר בכאב. אחד השירים באלבום הוא שיר האימהות, שכתבה יוכי ברנדס. השיר מדבר על אלוהים כאלוהי נשים. פיליפ מדגיש באוזני כי "במקורות היהודיים השונים אלוהים הוא תמיד 'אלוהי אברהם, יצחק ויעקב'. והנה בא השיר ומתקן: 'אלוהי, אלוהי אמותי, אלוהי שרה ורבקה, רחל ולאה, אלוהי תמר ורות'. כיוצא בשאלה אני שר טקסט כזה בגאווה", הוא אומר ומוסיף בהרהור, "אם היו יותר טקסטים כאלו יכולתי אולי להישאר במקומי ולהמשיך לחיות את חיי יהודי דתי".

דברים נוספים שהקשו עליו לקבל את הדת הם לימודי התורה שבהם נדרש לא אחת להתפלפל בעניינים שבעיניו אבד עליהם הכלח מזמן. "אלה נושאים שאין להם שום רלוונטיות לחיים כיום. מה מעניין אותי שור שנגח פרה או דיני בית המקדש? למעשה, רוב לימוד התורה בישיבות הוא פלפול שאינו נוגע לחיי היומיום. אין נושאים יותר אקטואליים ומעשיים לדון בהם?" הוא שואל שאלה רטורית. הקשיים שפיליפ טח בפניו גרמו לי להבין עד כמה נשגב, אמיץ ונדיר הצעד שעשה. רוב האנשים לא מעזים לשבור מסגרות ולוותר על קריירה משגשגת. רוב בני האדם גם לא צועדים בצעד בטוח אל עבר עתיד לא נודע. "אנשים מסתפקים בהישרדות. הפחד להפסיד קריירה,

"קרה כאן משהו פרדוקסלי לחלוטין. התאונה יצרה עבור משפחתי גשר לקשר בלי שירגישו מושפלים או בלי שיחושו שהם מוותרים על עקרונותיהם. הדבר היחיד שרציתי היה שכאשר אצא מחדר הניתוח אמצא את אבא שלי יושב לצדי"

משפחה וקשרים חברתיים משתק. אנשים מודעים היטב לכך שהם לא יוכלו להתפתח באמת, כי הם צריכים להסתיר את מי שהם. אבל הם בוחרים לחיות בשקר", אומר פיליפ ומספר על חרדים שלא מתפללים בבוקר או הולכים בסתר לסרט עם האישה. "גם אני חייתי במחתרת הזו במשך כמעט חמש שנים, עד שהרגשתי שטוב מותי מחיי. היה לי ברור שאני לא יכול להסתיר את עצמי מעצמי ומהסביבה. זה היה גדול ממני", הוא אומר מפורשות.

ללא עיניים בוחנות ונוקבות

בדירתו הנעימה מנשב משב רוח רענן מבעד לחלון הפתוח, אך פיליפ מבקש ממני לדמיין לרגע זמנים אחרים. "תאר לך שאתה חי בתקופת האנוסים בספרד, ושכל היהודים נרדפים בשל דתם. כדי לשרוד, אתה שומר את זהותך האמיתית בסתר, מקלל יהודים ומשקר בנוגע לאמונתך, אך קשה לך מאוד להתמיד לחיות כך. והנה אתה שומע שמעבר לגדר יש עולם שבו אפשר לחיות בגאון ובפתיחות, אך המחיר הוא איבוד משפחה, חברים וקריירה. אם עדיין הייתי חרדי הייתי צריך לברך בתפילת הבוקר על כך שאני לא אישה ולהשתתף בהפגנה בעד ההפרדה בין ספרדים לאשכנזים בעמנואל. הייתי אנוס, לא בספרד אלא בארצי מכורתי".

כשהתגבשה אצל פיליפ

רצוה להיות מורה מוסתרת בשיתוף פרדוקסלי?

המונח 'מורה מוסתרת' מתייחס למורה שמתחזה למורה חסידית או חרדית כדי להימנע מביקורת. המונח נפוץ בקרב חסידים וחרדים, אך גם בקרב חילונים. המונח מתייחס למורה שמתחזה למורה חסידית או חרדית כדי להימנע מביקורת. המונח נפוץ בקרב חסידים וחרדים, אך גם בקרב חילונים. המונח מתייחס למורה שמתחזה למורה חסידית או חרדית כדי להימנע מביקורת. המונח נפוץ בקרב חסידים וחרדים, אך גם בקרב חילונים.

ההחלטה לחצות את הקווים ולעבור לעולם החילוני הוא טס לחו"ל, למזרח, שם הוא נפרד מהכיפה ומהפאות. "במשך שלושה חודשים יכולתי להתרגל להיותי חילוני ללא עיניים בוחנות ונוקבות. את ראש השנה עשיתי בנפאל. כשהתקשרתי לילדי לקראת ערב החג לא נתנו לי לשוחח אתם בטלפון ולאחל להם שנה טובה. בערב החג השתתפתי בשייט רפטינג עם קבוצת אנשים שהתקבצו מכל רחבי העולם. כשסיפרתי להם שזהו ראש השנה היהודי, הם הכינו סלט תפוחי עץ בדבש לכבודי. חשתי התרגשות גדולה. בשעת לילה מאוחרת יצאתי מהמחנה אל בין ההרים ושרתי בקול רם ובכתי את המזמור מתהילים: 'אשא עיניי אל ההרים מאין יבוא עזרי'. שרתי מתוך מודעות למשבר שצפוי לי בשנים הבאות בעקבות הנתק מכל המוכר לי והבנייה של חיי מחדש. היה זה רגע עם הרבה תקווה ועם לא מעט חששות. כשאני שר את השיר הזה על הבמה, אני תמיד מתחבר מיד לכל הכאבים האישיים שמקופלים בו".

עולם של אפשרויות חדשות

פיליפ זנח את דרך החיים החרדית אך לא רצה לזנוח את עולם המוזיקה. הוא חלם להתפתח כזמר השר על אהבה ועל רגשות ולא רק על אהבת אלוהים. "מה שהפריע לי בעבר לא היה השירים מהמקורות, אלא העובדה שנאסר עליי לשיר שירים אחרים. הייתי מוגבל לחלוטין מבחינה טקסטואלית ומוזיקלית וגם נחשפתי לקהל מצומצם מאוד". מהר מאד גם החלום לבנות קריירה כזמר בעולם החילוני ננטשה. "כשיצאתי לעולם החילוני קלטתי שהחלום שלי הוא לא באמת להיות זמר ומוזיקאי. הבנתי שבמשך שנים עסקתי במוזיקה כי זה הדבר היחיד שיכולתי לגעת בו ולעסוק בו כחרדי, אבל עתה נפתחו בפניי

אפשרויות נוספות". בגיל 37, שנים אחדות אחרי היציאה בשאלה, התחיל ללמוד קולנוע. ארבע שנים אחר כך הוא סיים את לימודיו בהצלחה גדולה. פרויקט הגמר שאותו ביים הוא הסרט "חוטא", שעוסק בהתעללות מינית של רב בתלמיד ישיבה ושזכה במקום ראשון בפסטיבל ונציה (בקטגוריית הסרטים הקצרים). שנה קודם לכן ביים יחד עם נעם ראובני את הסרט הדוקומנטרי "ויהי חושך ויהי אור". הסרט המטלטל עוסק בתהליך היציאה בשאלה שלו, של אחותו ושל שלושה מאחיו. הוא מורכב מקטעי וידאו רבים שצילם במהלך כמה שנים, חלקם עוד בתקופה שבה היה חרדי נשוי. משולבים בו רגעים חושפניים ומונולוגים גדושי כאב, בלבול, תחושת אבדן, תחנונים וכעס. הסרט המנציח את הליכתם של היוצאים בשאלה בדרכם החדשה, תוך התגברות על קשיים, איומים וכאב מצמית, הוצג בערוץ 8 ובפסטיבל ירושלים, שם זכה להצלחה גדולה.

גשר למשפחה

לאחרונה, לאחר נתק ממושך חל מפנה חיובי בקשר עם משפחתו הגרעינית. תאונת הדרכים הקשה שעבר ופציעתו פתחו פתח בלתי צפוי לחידוש הקשר עם המשפחה שלו, שאתה לא היה בקשר מאז יציאתו בשאלה. מתברר שהנידוי הארוך שבר את כולם, הן את המחרימים, הן את המוחרם. בדרך לבית החולים, לאחר הפציעה, הוצף פיליפ בהכרה שהוא לא יכול להמשיך לחיות בנתק מהוריו ומחלק מאחיו. "קרה כאן משהו פרדוקסלי לחלוטין. התאונה יצרה עבור משפחתי גשר לקשר בלי שירגישו מושפלים או בלי שיחשוו שהם מוותרים על עקרונותיהם. הדבר היחיד שרציתי היה שכאשר אצא מחדר הניתוח אמצא את אבא שלי יושב לצדי. בערב, כשהובילו אותי מחדר הניתוח לחדר ההתאוששות

"אף שאני אדם מלא תקווה, היה לי ברור שאת אבא איבדתי לתמיד. מתברר שטעיתי ואני מאושר על כך. אתה לא יכול להבין איך זה להרגיש יתום כשאתה יודע שהוריך בחיים ונמצאים כל כך קרוב. היה לי חור גדול ופתאום הוא הולך מתמלא"

במחלקה אבא היה שם. כמה אנשים עוד יצטרכו ליפול כדי שיהיה שלום במשפחה? הוא שאל אותי. ממילותי הבנתי שגם הוא בתוך תוכו נזקק לטרגדיה, לאירוע חיצוני מטלטל, שיקדם שלום".

מהרגע שהוסרו העכבות הללו חזר פיליפ להיות בקשר רציף עם הוריו ואחיו. "הם מתקשרים ודורשים בשלומי, באים לבקר ושולחים לי אוכל מתוך הבנה שמאז הפציעה קשה לי לדאוג לעצמי", הוא מספר.

ללמוד להבליג

לדעתו אביו לא הפסיק לכעוס או לכאוב, אבל הוא מניח שהוא הגיע למקום שבו היה מסוגל לשים את התסכול ואת הכאב בצד. "אף שאני אדם מלא תקווה, היה לי ברור שאת אבא איבדתי לתמיד. מתברר שטעיתי ואני מאושר על כך. אתה לא יכול להבין איך זה להרגיש יתום כשאתה יודע שהוריך בחיים ונמצאים כל כך קרוב. היה לי חור גדול בלב כל השנים ופתאום הוא הולך ומתמלא". בעודנו משוחחים צלצל הטלפון הסלולרי. "היי, אבא, מה נשמע?", שמעתי אותו שואל בקול טבעי. תוך כדי שיחה הוא סימן לי בידו כאומר, "אתה רואה?". התרגשתי אתו. כשסיים את השיחה שאלתי אם הוא לא חושש מפני חיכוכים שייווצרו בין החברה החרדית למשפחתו ומניסיונות של קרובים ומכרים להשיב אותו מדרכו, הסודרת בעיניהם. "דבר אחד ברור. לא חזרתי לחיק המשפחה כדי להעלות מחדש את הקונפליקטים. אני חושב שגם הם לא. ההבדלים באורח החיים ובאמונה שלנו ברורים לשני הצדדים. גם אם משהו יפגע בי, אני מאמין שאוכל להבליג על כך. אשים את הפגיעה בצד ואמשיך הלאה. שבתי כדי להישאר ואני לא מוכן לחזור לאחור. מי יהיה טיפש עד כדי כך שיבחר לחזור לעוד עשר שנים של נתק וכאב?" ■

צילום: איתן טוקמן